

Ett barn, flera språk

Att flytta utomlands och sätta sina barn i skola där de plötsligt måste lära sig kommunicera på ett helt nytt språk väcker förstås många frågor. Vad händer med språkutvecklingen? Vad är normalt? Madalena Fröman lotsar genom myterna kring barns flerspråkighet och tipsar om vad man bör uppmärksamma som förälder.

En normal individ ska vara enspråkig. Det är av någon konstig anledning den uppfattning som råder när det gäller språk. Fler-språkighet väcker starka känslor, från beundran (han måste vara ett geni, som pratar fyra språk flytande) till oro (det måste vara något fel på hennes föräldrar, som tvingar henne att växla mellan två språk). Detta är underligt, med tanke på att forskningen visar att de flesta människor runt om i världen är flerspråkiga, ofta födda i flerspråkiga miljöer. Ur ren statistisk synpunkt är det egentligen enspråkighet som är det udda tillståndet.

Siffror spelar dock mindre roll. Denna artikel syftar till att förklara hur det kommer sig att flerspråkighet misstolkas som avvikande och vad som i själva verket kan vara avvikande inom språkutveckling.

Normala och avvikande beteenden

Vi är vana vid att räkna med att det som är normalt för oss ska, eller bör, vara normalt för andra. Ändå vet vi att det finns olika sätt att tänka och bete sig och att det därför måste finnas olika normer för olika människor, även inom samma land. För att ge ett enkelt exempel: Att äta surströmming kan vara lika främmande för en svensk som att äta med pinnar. Vad som anses vara normalt eller inte beror således på vem som bedömer och vilka värderingar den personen hyser. Fakta, som att surströmming eller tandoori-fisk är olika sätt att njuta av fiskrätter, är inte samma sak som uppfattningar, som att tandoori-fisk är ett konstigt sätt att laga fisk på, eller smakar godare/sämre än surströmming.

Uppfattningar byggs på två olika men samverkande sätt. De innebär först en jämförelse mellan A och B, och sedan ett (ofta omedvetet) beslut att den ena är norm. Ofta tänker vi inte på att det som egentligen blir konstigt är att försöka jämföra två saker som inte kan

jämföras, därför att de är i grunden olika.

Samma sak gäller för språkanvändning. Frågor som "Är det bättre, eller sämre, att vara flerspråkig?" är faktiskt meningslösa. Vem är det som frågar, och varför? Bättre, eller sämre, för vem, när, var, och jämfört med vad? Om vi vill förstå vad flerspråkighet innebär, och vad som är normalt hos flerspråkiga, måste vi titta på hur flerspråkiga beter sig, så att vi kan jämföra flerspråkiga med flerspråkiga, dvs. jämföra A med A.

Enspråkighet en felaktig norm

Det är precis detta som inte har hänt inom forskning om flerspråkighet och som spillt över till vardagliga uppfattningar om flerspråkighet. Man har utgått från principen att det "normala" är att vara enspråkig, även om det inte erkänns i så många ord. Annars kan man inte förstå hur frågor som följande har kunnat ställas i diverse vetenskapliga publikationer: *Kan flerspråkighet påverka språkutveckling? Kan flerspråkighet påverka utvecklingen i varje av barnets språk? Blir man begränsad/gynnad som flerspråkig? Hur blir barn flerspråkiga?*

Jag brukar vända på dessa frågor ur en flerspråkigs synvinkel (vilket är en helt "normal" synvinkel för mig som själv är flerspråkig) för att klargöra hur de helt saknar intresse: *Kan enspråkighet påverka språkutveckling? Kan enspråkighet påverka utvecklingen i barnets enda språk? Blir man begränsad/gynnad som enspråkig? Hur blir barn enspråkiga?*

Ytterligare en fördel med att ställa frågor på detta sätt är att man omedelbart inser att ordet "språk" betyder två helt olika saker i sammanhanget.

En anledning till att denna tvetydighet inte verkar märkas är att de flesta diskussioner om flerspråkighet sker på engelska, ett språk där ordet "språk" (language) är lika vagt som på svenska. De två betydelseerna av "språk" är

klart skilda på exempelvis franska, portugisiska eller spanska genom olika ord, *langage*, *linguagem*, *lenguaje*, respektive *langue*, *língua*, *idioma*. Ordet betyder både det anlag för utveckling av språk, som alla människor har gemensamt, och de olika språk som människor lär sig beroende på var de är födda – alltså språkförmåga respektive tungomål, inklusive teckenspråk.

Typisk språkutveckling

Flerspråkighet innebär att man behöver olika språk för att klara av tillvaron bland sina medmänniskor. Enspråkighet innebär precis samma sak, fast genom ett enda språk. Språkutveckling, dvs. utvecklingen av språkförmågan, sker på exakt samma sätt hos alla barn runt om i världen, oberoende av vilka språk eller antalet språk i deras omgivning. Men olika språk är ju naturligtvis just olika, vilket innebär att utvecklingen på varje enskilt språk också sker olika. Barn kan lära sig "prata rent" snabbare på ett språk som spanska, med ljudsammanställningar där maximalt två konsonanter i rad kan förekomma, än svenska, som tillåter (visserligen extrema!) ord som "västkustskt".

Antalet ord som ett barn behärskar vid olika åldrar är ett erkänt sätt att bedöma framsteg i ett språk. Man räknar både längden på meningar (antal ord som barnet kan sätta ihop på ett grammatiskt och betydelsefullt sätt) och hur många olika ord barnet kan säga och förstå (antal ord som finns i barnets ordförråd).

Hur räknar man ord?

Ett svenskt barn kan säga "Jag blev arg på honom", en mening med fem ord, medan en portugisisk jämnåring säger samma sak, "Zanguei-me com ele", i en mening med tre (eller är det fyra?) ord. Är då portugisiska barn försenade gentemot svenska barn, eller är ett tvåspråkigt barn som kan säga båda delar försenat i sin portugisiska? Inte om man vet att

“forskningen visar
att de flesta män-
niskor runt om i
världen är fler-
språkiga”

man på portugisiska inte behöver säga “jag” därför att informationen om vem som blev arg finns i slutdelen “-ei” av ordet som inleder meningen, och att detta ord motsvarar två svenska ord, “bli arg”.

Hur räknar man ordförråd?

Det är självklart att enspråkiga barn har ord på ett enda språk. Ska jämnåriga, flerspråkiga barn då ha lika många ord, fast på alla sina språk? Det innebär att om ett enspråkigt svenskt barn typiskt har 5–6 ord i sitt ordförråd vid ett och ett halvt års ålder, så ska en trespråkig jämnåring ha 15–18 ord och dessa ord ska vara av samma typ. De ska exakt översätta varandra, annars har barnet ett “obalanserat” språk. Vidare... eller kanske inte. Kanske är det dags att fundera på vad vi egentligen kräver av flerspråkiga barn: Kort sagt, att de ska uppträda som summan av flera enspråkiga barn. Min frågeställning är: Om olika språk ska motsvara varandra exakt, varför behöver man skilda språk? Det räcker med ett.

Flerspråkighet innebär att olika språk används på olika sätt; för att prata med mamma, med pappa, med kompisarna, i skolan, med kusinerna, för att diskutera skidåkning, tjuvfäkting, matlagning eller hemläxor. Det kan hända att barnet på sitt skolspråk inte förmår återge en saga som lästes hemma, eller omvänt diskutera fysik på hemmaspråket. Detta är inte språkbrister, det är naturliga följder av att olika språk tjänar olika behov.

Otypisk språkutveckling

Språkrubbningar, dvs. störningar i språkförmågans utveckling, uppenbaras på samma sätt hos enspråkiga som flerspråkiga barn.

En misstänkt brist i ena språket behöver inte vara tecken på språkstörning. Den kan bero på minskat umgänge med språket, eller på barnets tillfälliga ointresse för ett språk, till exempel föräldrarnas, då barnet börjar umgås

med jämnåriga som pratar ett annat språk. Vi föräldrar måste inse att vi i språk så som i allt annat, väldigt fort intar andra plats som rollmodeller så snart barnen upptäcker att det finns roliga(re) jämnåriga att lära sig ifrån!

Språkbrister har inte heller något med talfel att göra. Talet är en fysisk förmåga, medan språk är en kognitiv förmåga. Det är fullt normalt att barn som håller på lära sig säga två- eller flerords meningar samtidigt börjar sludra eller stamma. Det gör vuxna också när de vill säga något väldigt viktigt, väldigt snabbt på sina egna språk – eller på ett nytt. För små barn är deras första språk (ett eller flera) lika “främmande” som vilket nytt språk som helst. Barn vill också helst springa så snart de lär sig gå och snubblar på samma sätt med benen som med talapparaten över långa meningar.

Det kan bli aktuellt att åtgärda talfel om barnet inte lyckas göra sig förstådd över huvudet. Vissa barn kan också bli tystare eller till och med sluta prata. De måste ge sig själva tid att fundera över hur de ska hantera allt nytt som de upptäcker kring sig, inklusive hur man umgås språkligt, och det måste vi vuxna respektera. Barn vill helst inte göra bort sig och väljer istället att träna svåra ljud eller ord-följder för sig själva ett tag. Andra talfel orsakas oftast av hörselnedsättning exempelvis på grund av öroninflammationer. Det kan vara svårt att upptäcka det tidigt just därför att barnet inte har lärt sig tala än. Regelbunden kontroll brukar uppdaga sådana vanliga problem hos småbarn.

Tecken på språkbrist

Språkbrister på samtliga språk kan däremot tyda på att något inte stämmer. Med detta menar jag inte att ett barn blandar sina språk.

Blandningar är ett helt normalt flerspråkigt beteende, nästintill oundvikligt hos den som har någon form av kontakt med flera språk. Det är på så sätt vi beställer laksa på restaurang i Singapore, åker tuk-tuk i Thailand, eller som engelsmän pratar om *smorgasbord* och *ombudsman* som numera “engelska” ord.

Språkbrist betyder istället t. ex. att barn har problem med att reda ut hur man använder ord-delar som -or, -s (för flertal, blomma/blommor på svenska och cat/cats på engelska) eller att utvecklingen uteblir från ett- till flerords meningar, på alla språk. Språkbrist drabbar således oavsett språk och oavsett antal språk. Det kan dessutom orsakas av andra problem som påverkar allmän kognitiv utveckling och därmed språk. Det är därför ytterst viktigt att flerspråkiga barn undersöks språkligt i alla sina språk.

Själva flerspråkigheten kan vara helt ny för föräldrarna liksom för andra vuxna som läkare, lärare, talpedagoger eller språkterapeuter som har med flerspråkiga barn att göra. Bristfälliga kunskaper får ofta som resultat att barnets problem diagnostiseras som “flerspråkighet” som fortfarande bedöms som en åkomma. Botemedlet blir då helt enkelt enspråkighet.

Alldeles för många föräldrar har fått rådet att sluta använda olika språk, som kan “förhindra”, “försena” eller “skada” barnets allmänna utveckling. Samma okunnighet ligger bakom uppfattningen att barn ska ha (eller “ges”, som det oftast uttrycks) ett “huvudspråk”, genom vilket övrig kognitiv utveckling måste ske. Om enspråkighet vore lösningen på språkbrister, eller villkoret för kognitiv blomstring, så skulle enspråkiga leva bristfria, och flerspråkiga generellt lida av efterblivenhet.

Lär känna ditt barns språk

Otypisk utveckling kan också tolkas på motsatt sätt – inte som en brist, utan som ett under. Istället för att varna, så häpnar man inför den till synes omänskliga förmågan att kunna växla flytande mellan språken. Flerspråkiga bör inte tro att dessa kommentarer alltid är smickrande. Det som orsakar häpnad kan inte vara "normalt". Sanningen är att enspråkiga växlar lika mycket. De pratar olika med arbetskamrater, kompisar, släktingar eller expediter. Flerspråkiga gör precis likadant, fast på olika språk.

Oro över sina barn, vad gäller språk som allt annat, ingår i att vara förälder. Det bästa vi kan göra för att stärka språkutvecklingen är att lära känna våra barns egna sätt att hantera den. Alla är vi individer och föredrar att lära oss saker och ting på individuella sätt. Utveckling kan inte tvingas fram, den måste ske i ens egen takt. Den enda jämförelsen som gäller är mellan barnet och barnet självt. Det är inga problem om barnet inte låter som storebror eller grannflickan vid samma ålder, men det kan vara problem om barnet slutar låta som sig självt.

text: Madalena Fröman

Flera utmärkta nätresurser kan ge dig stöd, svar och specialistråd:

Bilingual/Bicultural Family Network:

www.biculturalfamily.org

Ett nätverk som drivs hemifrån av två flerspråkiga mammor. Du kan läsa/delta i bloggar, ställa/svara på frågor och prenumerera på deras elektroniska tidning.

Barnutveckling, språkliga milstolpar i (enspråkigt) tal och språkutveckling:

www.ldonline.org/article/6313

Denna sida har vidare länkar till kognitiv utveckling, motorik, socialt umgänge och självständigt beteende.

Språkfrågor: www.linguistlist.org

Nätets i särklass största resurs för språk. Huvudsidan har en länk till frågetjänsten Ask-a-Linguist, som bemannas frivilligt av trettioåttal yrkeslingvister. Där hittar du mig också, under mitt 'arbetsnamn', Madalena Cruz-Ferreira.

I arkivet kan du söka tidigare svar på frågor om tvåspråkiga barn och familjer, samt läsa "FAQ" (Frequently Asked Questions) om språkutveckling (Child Language Acquisition) och två-/flerspråkiga barn (Bilingual and Multilingual Children). Läs gärna genom översikt och frågor innan du väljer att ställa egna. Frågor om barnflerspråkighet räknas bland de vanligaste!

Kontakta mig gärna på mcf636@hotmail.com om du har funderingar kring denna artikel eller dina barns/familjens språkbruk.

Viktor, 5, Adin och Emilia, 6

Blåbär, blueberries eller arandano azul? – Var sak på sitt språk

När min son var tre och fortfarande bara pratade rappakalja började jag ifrågasätta det kloka i att låta honom starta livet med tre språk samtidigt. Min dotter hade haft förmånen att börja med svenska och spanska och sedan lägga till engelska. Hon talade som en galning vid två.

Ett år senare tyckte jag det var en toppenidé och var jättemallig över mina trespråkiga barn. Men så började de på internationell skola och ytterligare två språk – franska och mandarin – lades till. Jag blev orolig igen.

Just nu, ytterligare något år senare, är vår språksituation hemma en väldigt intressant gryta av språk och sammanhang. Om man tittar på hur våra barn hanterar varje språk isolerat så skulle nog de olika språken må bra av att få lätta på konkurrensen från de andra för att blomma bättre. Men med alla tillsammans blir våra erfarenheter, upplevelser och vår musikrepertoar så mycket mer omfattande och intressant.

Som föräldrar försöker vi göra som experterna säger och konsekvent tala var sitt språk. Så gjorde våra föräldrar när vi växte upp tvåspråkiga och det utföll ganska bra tror vi. Men det är ofrånkomligt, det går så mycket bättre att prata grillat kött och hästar på "uruguayska", blåbärsskogar och Gröna Lund på svenska och High School Musical och de senaste händelserna i skolan på engelska. Allt har sin plats och sitt sammanhang och det gör sig så mycket bättre på sitt eget tillhörande språk.

För är det något vi har lärt oss av vår flerspråkighet är det att språk är så mycket mer än ord som heter och uttalas på olika sätt. Varje språk är för oss laddat med det sammanhang i vilket vi lärde oss det; de människor, platser och erfarenheter vi förknippar med dem. De är laddade med känslor och associationer och på så sätt alla berikande och kära på sitt egna vis.

Att språkkunskaper hjälper oss att kommunicera med fler i vår omvärld vet vi, det är ju ganska självklart. Men hur mycket de kan få oss att glänsa insåg vi när vi en helg nyligen åt lunch med min mans franska chef som var på besök från USA. Vår femåriga son hälsade på honom med ett perfekt; "Bonjour je m'appelle Viktor". Hur många svensk-uruguaysk-norska femåringar kan göra det?

Adin Mezquida Slette

Adin Mezquida Slette är född i Uruguay men flyttade till Buenos Aires vid 4 års ålder och sedan vidare till Sverige som åttaåring. Gift med Trygve, som är norrman född i Zambia, uppvuxen i Asien och Afrika och kom till Sverige och Sigtunaskolan vid 16. Tillsammans har de barnen Emilia, 6, och Viktor, 5, födda i Sverige men bosatta i Singapore sedan 5 år. Barnen gick först på lokalt dagis och sedan på Canadian International School från 3 års ålder.